

20. évtized

Magyarok Romániában (1990–2015)

Kriterion

20. Század

A romániai magyarságra vonatkozóan bőségesen vannak társadalomtudományi publikációk, bizonyos kérdésekben komoly monográfiák és szakirodalmi összefoglalók, nem beszélve a Romániai Magyar Évkönyv 2000 és 2011 között megjelent nyolc kötetéről, illetve a Magyar Kisebbség (1996–) és az Erdélyi Társadalom (2003–) tematikus blokkjairól, de összefoglaló nem készült. Indokolt tehát egy olyan, a 2010 után elindult változásokat is értelmező referenciakötet, amely a rendszerváltás utáni negyed évszázad erdélyi magyarságot érintő társadalmi és politikai folyamatait egészében tekinti át, összegzi az addigi kutatási eredményeket, illetve helyzetképet ad, szakszerűsége pedig segítheti a hiteles társadalmi önkép kialakítását.

Maghiarii în România (1990–2015)
Editura Kriterion • 2020

9 789732 612347

Magyarok Romániában (1990–2015)

Tanulmányok az erdélyi magyarságról

Szerkesztette:
BÁRDI NÁNDOR
ÉGER GYÖRGY
FILEP TAMÁS GUSZTÁV

Erdélyi Múzeum-Egyesület • Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ

2015-ben Éger György, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója vetette fel egy olyan kismonográfia-sorozat tervét, amely a közép-európai magyar kisebbségi közösségek utóbbi huszonöt évének változásait mutatná be, és amelynek darabjait majd az egyetemi oktatásban is használni lehetne. Az ötlet átgondolásakor szembesültünk azzal, hogy – bár e magyarok lakta országokban készültek történeti, nemzetiség-statisztikai, társadalom- és gazdaságföldrajzi összefoglaló leírások – egyedül Szlovákia tekintetében rendelkezünk olyan mélységű és közös szempontrendszer alapján szerkesztett tudományos munkával, amelyből egy 130–150 oldalas közérthetően megírt könyvet ki lehetne hozni.¹

A romániai magyarságra vonatkozóan bőségesen vannak társadalomtudományi publikációk,² bizonyos kérdésekben komoly monográfiák és szakirodalmi összefoglalók,³ nem beszélve a *Romániai Magyar Évkönyv* 2000 és 2011 között megjelent nyolc kötetéről,⁴ illetve a Magyar Kisebbség (1996–) és az Erdélyi Társadalom (2003–) tematikus blokkjairól, de ilyen összefoglaló nem készült, és nem is látszik egy olyan intéz-

- 1 Balassa Iván: *A határainkon túli magyarok néprajza*. Gondolat, Budapest, 1989; Kocsis Károly etnikai térképsorozata 1997–2007, MTA FKI–MTA ENKI, Budapest, 7 térkép + magyarázatok; *A magyar nyelv a Kárpát-medencében*. Osiris–MTA KI, Budapest, 1998–2018. 5 köt. Sorozatszerkesztő: Kontra Miklós; *Magyarok a nagyvilágban. Kézikönyv a Kárpát-medencében, Magyarország határain kívüül élő magyarságról*. Főszerkesztő: Bihari Zoltán, CEBA, Budapest, 2000; *A Kárpát-medence régiói*. MTA RKK–Dialog Campus Kiadó sorozata, Budapest–Pécs, 2003–2017. 15 köt. Sorozatszerkesztő: Horváth Gyula; Tóth Károly – Fazekas József (szerk.): *Magyarok Szlovákiában* I–VI. köt. Fórum – Lilium Aurum, Somorja–Dunaszerdahely, 2004–2008.
- 2 Meister Róbert: *A romániai magyar társadalomtudományi irodalom válogatott bibliográfiája 1989–2004*. (16 ezer tétel) <https://meister2.adatbank.transindex.ro/>; <https://meister3.adatbank.transindex.ro/>; *Magyar szakirodalom Románia, Erdély és a romániai magyarság történetéről 1990–2015* (5 ezer tétel) <https://torteneti.adatbank.transindex.ro/>
- 3 Csak példaként néhány alapvetés: Varga E. Árpád: *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Püski, Budapest, 1998; Kiss Tamás: *Adminisztratív tekintet. Az erdélyi magyar demográfiai diskurzus összehasonlító elemzéséhez. Az erdélyi magyar népesség statisztikai konstrukciójáról*. Kriterion–Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2010; Szabó Á. Tőhötöm: *A vidéki gazdaság átalakulásáról: Gazdasági adaptáció és etnicitás. Gazdaság, vidékiség és integráció egy erdélyi térségben*. KJNT–Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2013; Tanczos Vilmos – Tőkés Gyöngyvér (szerk.): *Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások eredményeiről 1990–2001*, I–III. köt. Scientia, 2002; Péntek János – Salat Levente – Szikszai Mária (szerk.): *Magyar tudományosság Romániában 2002–2012*. I–III. köt. Ábel, Kolozsvár, 2015.
- 4 Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv, 2000–2010*. I–VIII. köt. Szórvány Alapítvány – Polisz, Temesvár–Kolozsvár, 2000–2011.

Bár a tudatlanság bátorságának tűnhet, hogy munkánkat referenciának tekintjük, nem tagadhatjuk, hogy vannak viszonyítási pontjaink, amelyeket az erdélyi magyar kisebbségi közösség társadalmi önképépítése elemeinek tekintünk. Jakabffy Elemér Magyar Kisebbség című folyóirata (1922–1942) eleve egy ilyen folyamatos dokumentációs és etnopolitikai argumentációs tárként épült fel.¹⁰ Korszakos helyzetképnek és társadalomértelmezésnek is tekinthetők mind a Fritsz-Sulyok, mind a néhány évvel később Kacsó Sándor szerkesztette *Erdélyi Magyar Évkönyvek* is.¹¹ A monográfiák közül pedig Bözödi György székelyföldi társadalomrajza emelhető ki.¹² Az 1940 utáni ötven hónap ma már klasszikusnak számító összefoglaló munkái a huszonkét év mérlegét próbálták megvonni.¹³ Az ugyanekkor megjelenő történeti munkák pedig a nemzetiségek több évszázados, magyar állami keretek között megvalósult együttélésének történetét foglalták össze.¹⁴ A második világháború után a béke-előkészítéshez összeállított adattár mellett készült el Bíró Sándor akkor kéziratban maradt 19–20. századi – ha szemléletében nem is korszerű, de rendkívül adatgazdag – összehasonlító munkája, illetve a magyar–román történeti viszony kutatásában Makkai László máig ható, áttörést jelentő, de a korban visszhangtalan könyve.¹⁵ Az erdélyi magyar társadalomtudományban pedig Jordáky Lajos külön erdélyi társadalomszerkezet-vizsgálattal próbált az etnikai törésvonalakon túllépni.¹⁶ Ez azonban nyomtalanul elsüllyedt az államszocialista átalakulásban, ahogy ennek a Keszi-Harmath Sándor vezetésével Magyar Autonóm Tartomány szintjén kidolgozott, helyzetképet is adó fejlesztési terve.¹⁷ A „kis lélegzetvétel” (1968–1974) időszakában inkább intézményépítő, feladato-

10 Kazai Magdolna: *Magyar Kisebbség repertórium 1922–1942*; <https://mk2.adatbank.transindex.ro/>; Balázs Sándor: *Lugosi üzenet. A Magyar Kisebbség című folyóirat monográfiája*. Szatmárnémeti Kölcsey Kör, Szatmárnémeti, 1995.

11 Sulyok István – Fritsz László (szerk.): *Erdélyi Magyar Évkönyv, 1918–1929*. Juventus, Kolozsvár, 1930; Kacsó Sándor (szerk.): *Erdélyi Magyar Évkönyv. A kisebbségi magyar polgár kézikönyve*. Brassói Lapok, Brassó, 1937.

12 Bözödi György: *Székely bánja*. MEFHOSZ, Budapest, 1939.

13 Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Studium, Budapest, 1941; Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorsban*. Fraternitas, Kolozsvár, 1941; Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. ETI, Kolozsvár, 1944; Venczel József: *Erdélyi román földbirtokreform*. Kolozsvár: ETI, 1944.

14 Mályusz Elemér (szerk.): *Erdély és népei*. Magyarságtudományi Intézet, Budapest, 1941; Deér József – Gáldi László (szerk.): *Magyarok és románok*. I–II. köt. Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve, Budapest, 1943.

15 Radisics Elemér (szerk.): *Dunatáj. Történelmi, gazdasági és földrajzi adatok a Dunatáj államainak életéből*. I–III. köt. Gergely, Budapest, 1946; Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben románok és magyarok 1867–1940*. Pro-Print, Csíkszereda, 2002; Makkai László: *Magyar–román közös múlt*. Teleki Pál Tudományos Intézet, Budapest, 1948.

16 Jordáky Lajos: *Az erdélyi társadalom szerkezete*. Jordáky Ny., Kolozsvár, 1946.

17 Keszi-Harmath Sándor: *Magyar Autonóm Tartomány a gazdasági fejlődés útján*. Marosvásárhely 1959. Marosvásárhely: MAT, 1959. [kézirat]: publikálva uő: *Volt egyszer egy autonómia: Egy erdélyi monográfia 1959-ből*. Szabad Tér, Budapest, 2009.

kat kijelölő, mintsem összefoglaló munkák jelentek meg.¹⁸ De a korszak lezárulta után Koppándi Sándor, a bukaresti pártközpont magyar aktivistája (RKP KB Propaganda Osztály) szerkesztésében (Szilágyi N. Sándor közreműködésével) publikáltak egy vasikos munkát *Romániai magyar nemzetiség* címmel (utóbb románul is).¹⁹ Első helyen nemzetiségi kérdés „történelmi és politikai betájolása” mentén történeti és a hivatalos ideológiát közvetítő politikai tanulmányok szerepeltek. De a könyvben ugyanakkor legjobb szerzők írták meg a romániai magyar kulturális, tudományos ágazatok köré – az adott nyilvánosság keretei között tárgyilagos, ideológiai lózungoktól mentes – helyzetképeit az addigi eredmények összefoglalásaiként. A kötet harmadik része pedig a magyar egyházi vezetőkkel közöl interjúkat intézményeik helyzetéről.

Magyarországon a hetvenes években és a nyolcvanas évek első felében készült részletes, de nem a nyilvánosságnak szánt összefoglalók „a szomszédos országok magyaróságának kulturális helyzetéről”, majd Für Lajos és A. Gergely András publikált szakirodalmi összefoglalókat, illetve 1985-től a budapesti Magyarságkutató Intézetben készültek különböző helyzetképek.²⁰ Részben ide köthető a *Medvetánc 1986–Jelentés a határon túli magyarok helyzetéről* című különszáma, illetve a romániai magyar kisebbség történetét 1918 és 1989 között feldolgozó munka, továbbá egy több szerzős, erős gazdaságtörténeti résszel bíró 1945 utáni Románia-történet.²¹

Az 1989 utáni referenciamunkákról és tudásmegjelentető felületekről már volt szó. A következőkben a szakirodalom összefoglalása helyett csak azokra a folyamatokra szeretnénk utalni, amelyek az utóbbi harminc évben meghatározhatták a román magyar társadalomkutatást (antropológia, néprajz, nyelvészet, politológia, szociológia, történetírás). A hetvenes évek közepétől egyszerre két folyamat figyelhető meg erdélyi kutatói mezőnyben. Egyrészt megerősödik a hatvanas évek előtti hagyományok – különösen a két világháború közti transzilvanizmus és társadalomkutatás

18 A szakirodalmi összefoglalók és ankétok digitális szövegtára: <https://adatbank.transindex.hu/belso.php?alk=89&k=5#400>

19 Koppándi Sándor (szerk.): *Romániai magyar nemzetiség*. Kriterion, Bukarest, 1981.

20 Arday Lajos: *Magyarok a szomszédos államokban – Külpolitikánk változása*. In: Balla Báli Kende Péter (szerk.): *Sztálinizmus és desztálinizáció Magyarországon. Felszámoltuk-e a szocializmust? EPMSZ–Századvég*, Bern–Budapest, 1990. 177–201.; A. Gergely András: *Nemzet és urbanizáció Romániában. A magyar kisebbség és a városfejlesztés, a Korunk harminc évfelelőle tükreben*. Héttorony, Salgótarján, 1988; Für Lajos: *Kisebbség és tudomány*. Magvető, Budapest, 1989; *A Magyarságkutató Intézet Évkönyvei 1987–1991*. <https://kisebbssegkutato.tk.hu/adatbazis/magykutevk/>; A korszak romániai magyarságra vonatkozó magyarországi egyéb helyeken történt kutatások kéziratosa irodalma megtalálható Kolozsvárt a Jakabffy Előadó Alapítvány Kortörténeti Gyűjteményében: <http://www.jakabffy.ro/kortortenet/index.php?on=keres&mutato=minden>

21 *Jelentések a határokon túli magyar kisebbségek helyzetéről. Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia*. Medvetánc, ELTE, Budapest. 1988; *Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989*. Szerk. Diószegi László – R. Süle Andrea. Magyarságkutató Intézet, Budapest. Hunya Gábor (szerk.): *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz, Budapest, 1990.

iránti érdeklődés.²² Másrészt Aradi József, Rostás Zoltán, Cs. Gyimesi Éva, illetve tanítványaik révén megindul a társadalomtudományok antropológizálása, ami (nagyon leegyszerűsítve) a leírás és archiválás helyett a kisebbségi társadalom és a helyi közösségek működését helyezi a középpontba. Ugyanakkor megjelenik a dokumentációra és a helyzetleírásra, helyzet tudatosításra, annak professzionalizálására vonatkozó fokozott igény is: Erdélyben a szamizdatokban és az informális körökben, Magyarországon pedig a nemzetiségi statisztikában és dokumentációban.²³ A rendszerváltás utáni intézményesülést részletesen taglalják az erdélyi tudományosság eredményeit összefoglaló kötetek, de ha a kutatások irányultságát nézzük, nagy fordulatot érzékelhetünk. Keszeg Vilmos a néprajzi kutatások kapcsán állított fel egy változást,²⁴ de mindezt érvényesnek gondoljuk a kilencvenes évek egész társadalomtudományi szemléletváltozására: archaikus, falusi helyett a mai, aktuális, a városi, lakótelepi terep került előtérbe. Hasonlóképp az ünnepi, látványos események helyett a mindennapi folyamatokra, a hétköznapi életre fókuszáltak a kutatók, tehát a mindennapi kommunikációra, a rutinokra, beszéd szokásokra. A nagy survey-vizsgálatok hatására is a nemzeti, etnikus helyett a nemzeti és etnikai sajátosságokkal nem vagy csak közvetetten bíró életviszonyok váltak a vizsgálat tárgyává. A nemzet, haza fogalmi keretével szemben a szülőföld, a lokalitás, a családi szocializáció lett a domináns a kutatási kérdéscsoportokban.

A kilencvenes évek második felétől az erdélyi magyar társadalomkutatásban egyre több lett a sikeres doktori dolgozat, a monográfiák és szaktanulmányok publikálása is tömegessé vált (jelentős részük magyarországi folyóiratokban jelent meg). Egyrészt megfigyelhetők a diszciplínákon belüli szakosodások (kutatási specializációk, például régiónkutatás, társadalomtörténeti témák, választói magatartás, demográfiai előrejelzés, ifjúságkutatás, oktatáskutatás, nemzeti identitás, politikai közösség, etnikai konfliktusok, nőtörténet, gazdaságtörténet stb.). Másrészt egyre több az összehasonlí-

22 Balázs Sándor: *Szociológia és nemzetiségi önismeret. A Gusti-iskola és a romániai magyar szociográfia*. Politikai Kiadó, Bukarest, 1979; Balázs Sándor: *Tavaszy Sándor filozófiája*. Kriterion, Bukarest, 1982; Cs. Gyimesi Éva: *Gyöngy és homok. Ideológiai értékjelképek az erdélyi magyar irodalomban*. Kriterion, Bukarest, 1992; Molnár Gusztáv készítette életútinterjúk: Czíko testvérek, Balogh Edgár, Demeter János, Bányai László stb., megtalálhatók a Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjteményében.

23 Molnár Gusztáv (szerk.): *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai 1985–1989 között*. Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1994; Biró A. Zoltán: *Egy szemlélet esélyei*. TETT, 1988. 4. sz. 9–12.; *KAM-történet (1980–1990)*. Antropológiai Műhely, 15. sz. 2009, 89–176.; Veress Károly: *A tudományelmélet sepsiszentgyörgyi műhelyéről*. Erdélyi Múzeum, 1999. 1–2. füzet, 132–142.; Az Ellenpontok és a Kiáltó Szó közleményei: <http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=1516>; [Tóth Sándor]: *Jelentés Erdélyből*. Párizsi Magyar Füzetek, Párizs, 1987. Akkoriban épült a Magyarságkutató Intézet Kézirattára, katalógusa: <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/adatbazis/tlakat>; Varga E. Árpád ekkor kezdte el nagy munkáját, Erdély etnikai és felekezeti statisztikájának összeállítását.

24 Keszeg Vilmos: *A romániai magyar folklórkutatás öt évtizede (1944–1994)*. Erdélyi Múzeum, 1995. 3–4. sz. 110. (99–111.)

tó kutatás, amelyekben az erdélyi magyarság az egyik fontos terepként jelenik meg.²⁵ Ennek hatására is a magyar–magyar összehasonlítások mellett egyre fontosabbakká válnak a romániai össztársadalmi viszonyokban, társadalmi rétegződésben, regionális fejlettségben stb. történő megmértetések, és ezen, az országos mutatóktól eltérő, a magyar kisebbségre jellemző sajátosságok okainak feltárása.²⁶ A kétezres évek elejétől kezdve pedig egyre számosabban jelennek meg nemcsak a nemzetközi publikációk, hanem az értelmezési modelleknek a sajátos erdélyi magyar viszonyokra való kidolgozásai is.²⁷ Harmadrészt fontos – szinte generációs – különbség, hogy az ezredforduló utáni társadalomtudományi kutatásokban egyre kevésbé van jelen a társadalommérnöki szerep. A társadalmi jobbító törekvések, a *policy*-munka, még ha ugyanazon személyről van is szó, elválnak a tudományos kutatástól, mert a szakmai fórumokon (legyenek azok Erdélyben, Magyarországon vagy a nemzetközi tudományos életben) működnek a módszertani elvárások.

Ezek a támpontok nemcsak ennek a kötetnek a szerzőit szeretnék pozicionálni, hanem azt a szerény sorozatot is, amelyben könyvünk megjelenik. A 20. század lényege-

- 25 Nemzetközileg meghatározó referenciaként: Rogers Brubaker – Feischmidt Margit – Jon Fox – Liana Grancea: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan, Budapest, 2011 [angolul 2006-ban]. *Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1996–2011*. Kutatásvezető Dobos Ferenc, KMKF, Budapest, 2011. <http://www.kmkf.hu/tartalom/asszimilacio.pdf>; *Értéktrend és életmód változások az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1997–2011*. Kutatásvezető Dobos Ferenc, KMKF, Budapest, 2011. <http://www.kmkf.hu/tartalom/ertekrend.pdf>; Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *MOZAIK 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002; Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: *Nemzetek egymás tükrében. Interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében*. Balassi Kiadó, Budapest, 2002; Papp Z. Attila – Veres Valér (szerk.): *Kárpát Panel 2007. A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái. Gyorsjelentés*. MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2007; Bauer Béla – Pillók Péter – Szabó Andrea (szerk.): *MOZAIK 2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Kutatási jelentés*. Belvedere, Szeged–Budapest, 2013; Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok*. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2017.
- 26 Kiss Tamás: *Etnikai rétegződési rendszer Erdélyben és Romániában. A magyarok társadalmi pozíciói*. Regio, 2014. 2. sz. 187–245.; Csata Zsombor: *Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek Romániában, etnikai metszetben*. Erdélyi Társadalom, 2017. 1. sz. 81–103.; Kiss Tamás – Csata István – Toró Tibor: *Regionális Barométer – 2019. Fejlődési idealizmus, regionális identitások, korrupció-percepció, demokráciafelfogás és magyarellenesség Romániában*. Székelyföld Közpolitikai Intézet – Bálványos Intézet, Kolozsvár–Sepsiszentgyörgy, 2020.
- 27 Néhány munka példaként: D. Lőrincz József: *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben*. Pro-Print, Csíkszereda, 2004; Papp Z. Attila: *Keretizmus. A romániai magyar sajtó és működéséről 1989 után*. Soros Oktatási Központ, Csíkszereda, 2005; Kiss Tamás – Barna Gergő – Székely István Gergő: *A társadalomépítéstől a klientúraépítésig. Az RMDSZ és a magyar választók közötti kapcsolódás átalakulása*. Magyar Kisebbség, 2013. 2. sz. 7–40.; Keszeg Vilmos: *A beszélés antropológiája*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – KJNT, Kolozsvár, 2018.

gében a régebbi *Múltunk* sorozat²⁸ kéziratgondozó, azt megvitató, kutatásokat kezdeményező hagyományait szeretné megújítani azzal, hogy a kisebbségtörténet mezőjébe minél több társadalomtudományi kutatást integrál, vagy az ilyen jellegű kutatásokhoz a történeti előzményeket tisztázza. Ez a kötet csak kisebbséget foglalkozik a 20. századdal, de történészként azt gondoljuk: a diszkontinuitás és a folytonosság folyamatos feltárása, részletezése alapvető a társadalmi folyamatok megértése szempontjából. Tehát ha a romániai magyar kisebbség történetét nem tudjuk elhelyezni a 20. században, akkor ez a helyzettudat (milyen viszonyok között élünk?), az önzonosság (kik vagyunk?) hitelességét sem erősíti. Ezért szeretnénk ebben a sorozatban szakmailag minél magas színvonalú szaktörténeti és társadalomtudományi munkákat publikálni.

Bárdi Nándor, Éger György, Filep Tamás Gusztáv

28 A csíkszeredai Pro-Print könyvkiadó sorozatáról van szó, amelyben 1998-tól 27 kötet jelent meg. <https://adatbank.transindex.ro/belso.php?k=28#alk2>.

TARTALOM

lőszó a második kiadáshoz	5
. Románia magyarságpolitikája 1918 és 1989 között (<i>Bárdi Nándor</i>)	13
1.1. A romániai magyarság fogalmának történeti körülírása	13
1.2. Politikátörténeti periodizáció	16
1.3. Hetven év magyarságpolitikájának keretezése	25
. Demográfiai és társadalmi makrofolyamatok (<i>Kiss Tamás</i>)	31
2.1. A romániai magyar népesség alakulása	31
2.2. Változó etnikai rétegződési rendszer	53
. Nyelvismeret, nyelvi jogok és nyelvhasználat (<i>Horváth István</i>)	81
3.1. Az erdélyi magyar nyelvi közösség jellegzetességei a romániai népszámlálások tükrében	81
3.2. Az erdélyi nyelvi helyzet, nyelvismeret a népszámlálási statisztikákon túl	88
3.3. Hivatalos nyelvi státus, nyelvi jogok és alkalmazásuk	93
3.4. Médiafogyasztás	116
3.5. Nyelvhasználati minták	118
3.6. Következtetések	119
. Jogi keretek (<i>Fábián Gyula</i>)	125
4.1. Az 1989-es helyzetkép	125
4.2. Alkotmány és kétoldalú szerződések	130
4.3. Az identitáshoz való jog és az etnikai arányok megváltoztatásának tilalma	133
4.4. A diszkrimináció és a hátrányos megkülönböztetés tilalma	140
4.5. A nemzeti jelképekhez és ünnepekhez való jog	145
4.6. A vallásgyakorlás joga	148
4.7. Az önkormányzati jogosítványok	151
4.8. A külfölddel való akadálytalan kapcsolattartás joga	157
4.9. Anyanyelvhasználat az igazságszolgáltatásban	160

5. Gazdaság (Csata Zsombor).....	167
5.1. Az erdélyi magyarok románnyelv-ismeretének és jövedelmének összefüggései.....	172
5.2. A társadalmi tőke és a munkaerőpiaci teljesítmény kapcsolata.....	176
5.3. A bonding társadalmi tőke tárgyiasulása – a gazdasági etnocentrizmus és az etnikai vállalkozások.....	185
5.4. Összegzés és kitekintés.....	190
6. Erdélyi magyarok: kisebbség, politikai közösség vagy diaszpóra? (Kiss Tamás, Toró Tibor, Székely István Gergő).....	201
6.1. Kisebbség a többség szemében.....	202
6.2. Az erdélyi magyar politikai mező.....	216
6.3. Magyar állampolgárság- és nemzetpolitika.....	249
7. Oktatásügy (Papp Z. Attila, Márton János).....	265
7.1. A kisebbségi oktatáspolitikai és a magyar oktatási hálózat.....	265
7.2. Statisztikai helyzetkép.....	268
7.3. Jogi környezet.....	270
7.4. Óvodák.....	275
7.5. Általános iskolák.....	275
7.6. Közéiskolai oktatás.....	277
7.7. Szakmunkásképzés.....	278
7.8. Magyar nyelvű felsőoktatás.....	279
7.9. Oktatás szórványban.....	281
7.10. Felnőttképzés.....	283
7.11. A kompetenciamérések tanulságai.....	284
8. Egyházak és vallási élet (Kiss Dénes).....	297
8.1. Vallásosság és vallási élet. Statisztikai helyzetkép.....	297
8.2. Az egyházak intézményrendszere.....	304
8.3. Az egyházak társadalmi intézményei, tevékenysége.....	306
9. Nyilvánosság és médiafogyasztás.....	317
9.1. Az erdélyi magyarok nyilvánosságának általános jegyei (Magyari Tivadar) ..	317
9.2. Médiaszerkezet, médiafogyasztás a 21. század második évtizedében (Kiss Tamás).....	325
Társadalomtörténeti statisztikai diagramok Erdély 20. századi nemzetiségi viszonyainak változásairól (Összeállította Pakot Levente).....	343
A kötet szerzői.....	352